

Latvijas Centrālās padomes memoranda parakstītāji – Rīgas Politehniskā institūta absolventi, studenti un mācībspēki

Ieva Kvāle¹, Laila Girsova², Alīda Zigmunde³, ¹ Latvijas Kara muzejs, ^{2,3} Rīgas Tehniskā universitāte

Kopsavilkums. 1943. gada 13. augustā tika nodibināta Latvijas Centrālā padome (LCP). Organizācijas mērķis bija demokrātiskas Latvijas valsts atjaunošana. To dibināja lielāko pirmskara Latvijas Republikas politisko partiju pārstāvji ar profesoru Konstantīnu Čaksti priekšgalā. Savukārt 1944. gada 17. martā tika pieņemts LCP sastādītais memorands, kuru parakstīja 188 Latvijas intelīģences pārstāvji. Starp memoranda parakstītājiem bija arī 30 Rīgas Politehniskā institūta (RPI) absolventi, studenti un mācībspēki. Raksta mērķis ir apzināt ar RPI saistītos LCP memoranda parakstītājus.

Atslēgas vārdi: Latvijas Centrālās padomes memorands, RPI studenti, mācībspēki.

2009. gadā UNESCO programmas „Pasaules atmiņa” Latvijas nacionālajā reģistrā tika ierakstīts Latvijas Centrālās padomes memorands, kuru izstrādāja pirmskara Latvijas Republikas lielāko politisko partiju pārstāvji profesora Konstantīna Čakstes vadībā. Profesoram Čakstem memoranda teksta sastādīšanā palīdzēja Fēlikss Cielēns, Vilis Eihe un Andrejs Teimanis. Šo vēsturisko dokumentu 1944. gada 17. martā pieņēma Latvijas Centrālā padome (LCP) un to parakstīja 188 Latvijas politiskie, zinātnes, kultūras un mākslas darbinieki. Memoranda parakstītāji centās atjaunot Latvijas Republikas suverenitāti, kas tika zaudēta 1940. gada vasarā, un izveidot Latvijas valdību. 1944. gadā bija skaidrs, ka Vācija karā zaudēs un jautājums par Latvijas kā valsts tālāko likteni lielākajai daļai iedzīvotāju nebija vienaldzīgs. Intelīģences drosmi parakstīt memorandu nevar novērtēt par zemu, jo tolaik tā bija pretošanās vācu okupācijas varai, kas varēja dokumenta parakstītājus jebkurā brīdī iznīcināt. Reizē tika parādīta arī nostāja pret komunistisko padomju režīmu, kas jau bija piedzīvots 1940.–1941. gadā, un, tā kā 1944. gadā Vācijas izredzes uzvarēt karā nebija spožas, varēja sagaidīt, ka Latvijā atgriezīsies jau reiz piedzīvotā situācija. 1943. gada 13. augustā dibinātā Latvijas Centrālā padome (LCP) savā politiskajā platformā bija deklarējusi uzdevumu, ka jācīnās pret abām okupācijas varām – gan komunistisko padomju, gan hitleriskās Vācijas [1]. Padomes mērķis bija atjaunot neatkarīgu Latvijas Republiku. Vācu okupācijas varas represijas pret memoranda parakstītājiem sākās jau 1944. gada aprīlī beigās, tātad mēnesi pēc memoranda parakstīšanas. Apcietināja LCP priekšsēdētāju, LU mācībspēku, juristu Konstantīnu Čaksti (1901–1945), kas tika ievietots Salaspils, vēlāk Štuthofas koncentrācijas nometnē un gāja bojā Polijā koncentrācijas nometnes evakuācijas laikā neilgi pirms Otrā pasaules kara beigām 1945. gada februārī [2]. Mainoties politiskajai situācijai, pēc Otrā pasaules kara lielākā daļa

memoranda parakstītāju devās bēgļu gaitās un represijas nepiedzīvoja, bet no 55 Latvijā palikušajiem vairāki tika represēti.

Protams, ka rodas jautājums, vai LCP memoranda parakstītāju vārdi bija zināmi. Droši vien, jo reihsministrs Alfreds Rozenbergs, piemēram, bija pievērsis uzmanību Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijai, kuras mācībspēki arī bija memoranda parakstītāju vidū. Iespējams, ka Vācijas neveiksmes Austrumu frontē, kā arī dažu amatpersonu ne pārāk uzstājīgā rīcība pret latviešu nacionālajām interesēm neizvirzīja minēto dokumentu un ar to saistītās personas par prioritāti kara laikā. Jāatzīmē, ka arī padomju režīma apcietinātie memoranda parakstītāji pēc pratināšanas lietām ne vienmēr ir identificējami kā minētā dokumenta parakstītāji. Piemēram, pedagogs un psihologs Jūlijs Aleksandrs Students tika notiesāts par pretpadomju rakstiem žurnālos „Mana Māja” un „Izglītības mēnešraksts” [3]. Viņa apsūdzības dokumentos LCP memoranda parakstīšana nav pieminēta. Neraugoties uz iepriekšminēto, jāšaubās, vai padomju varai memoranda parakstītāju vārdi varēja palikt nezināmi.

Ar apkārt notiekošo nevarēja samierināties arī „politehniķi” – kādreizējie 1862. gadā dibinātā Rīgas Politehnikuma (jeb Rīgas Politehniskās augstskolas), ko 1896. gadā reorganizēja par Rīgas Politehnisko institūtu, studenti, absolventi un mācībspēki. Lai lasītājam palīdzētu izprast augstskolas bijušo studentu un mācībspēku saistību ar memorandu, īsumā jānorāda uz augstskolas vēsturisko attīstību. Lai gan 1919. gada 3. augustā ar Latvijas valdības rīkojumu pirmā augstskola tagadējā Latvijā, Rīgas Politehniskais institūts, tika slēgts, tā ēkas, daļēji arī personāls, iekārtas un tradīcijas turpināja dzīvot jaundibinātajā Latvijas Universitātē (līdz 1922. gadam – Latvijas Augstskolā), kas līdz 1958. gadam apvienoja gan humanitārās, gan tehniskās zinātnes. 1958. gadā Rīgas Politehnisko institūtu atjaunoja, un 1990. gadā tas tika pārdēvēts par Rīgas Tehnisko universitāti. Rakstā pieminēsim tos „politehniķus”, kuri augstskolā studēja vai strādāja līdz tā slēgšanai 1919. gadā, kā arī inženierus Alfrēdu Ieviņu un Vilhelmu Jansonu, kuriem memoranda parakstīšanas brīdī tiešas saistības ar Rīgas Politehnisko institūtu nebija. Viņi „politehniķu” saimei pievienojās 1958. gadā, kad tika atjaunots RPI. Ieskaitot viņus, memorandu parakstījuši 27 „politehniķi”.

1944. gada 17. martā LCP memorandu parakstīja 27 „politehniķi”, to vidū – 14 absolventi. Katrs no memoranda parakstītājiem atstāja arī kādu papildziņu, kas liecina par viņa toreizējo nodarbošanos. Tā kā aptuveni trešā daļa no

memoranda parakstītajiem bija augstskolu mācībspēki, pie personu vārdiem un uzvārdiem atrodami vārdi „prof.”, „professors”, „doc.”, „docents”. Tie bija Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijas, Latvijas konservatorijas, un Latvijas Universitātes mācībspēki. Daļa bijušo RPI studentu un absolventu strādāja LU inženiertehniskajās fakultātēs un ieraduma pēc parakstījās kā Latvijas Universitātes vai Universitātes mācībspēki, bet Vilis Vītols parakstījās kā Universitātes Rīgā prorektors saimniecības lietās [4], jo oficiālais LU nosaukums vācu okupācijas laikā bija „Universitāte Rīgā” (Universität zu Riga).

Kā jau minējām, LCP memoranda parakstīja 14 RPI absolventi. Lauksaimniecības nodaļas absolventi, profesori Maksis Eglītis (1892–1974) un Jānis Vārsbergs (1879–1961) līdz 1939. gadam strādāja LU, bet, nodibinoties Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijai, pārgāja strādāt uz jaundibināto augstskolu [5]. Latvijas Universitātē strādāja profesori, Arhitektūras nodaļas absolventi Eižens Laube (1880–1967) un Pauls Kundziņš (1888–1983), Ķīmijas nodaļas absolvents Augusts Ķešāns (1881–1954), Tirdzniecības nodaļas absolvents, ārkārtas profesors un prorektors saimniecības lietās Vilis Vītols (1879–1973) un Tirdzniecības nodaļas absolventi – profesors Jānis Kārklis (1877–1955) un privātdocents Jānis Stiprais (1870–1946), kurš bija strādājis par direktoru Tukuma tirdzniecības skolā un ģimnāzijā, Rīgas pilsētas 1. ģimnāzijā un Viļa Olava komercskolā [6]. No minētajiem astoņiem augstskolu mācībspēkiem vienīgi Augusts Ķešāns un Jānis Stiprais pēc Otrā pasaules kara palika dzimtajā Latvijā. Ķīmiķis A. Ķešāns strādāja gan universitātē, gan Latvijas PSR Zinātņu akadēmijā, taču laikā no 1946. līdz 1948. gadam pret viņu tika vērsta nopietnas ideoloģiskas represijas [7]. Tas viss notika, neņemot vērā profesora Ķešāna nopelnus Latvijas Universitātes atjaunošanas darbā – viņš 1944. gada rudenī (29. IX–5. XI) faktiski bija tas, kas saglabāja augstskolas mantu un vadīja to, kamēr par rektoru tika iecelts Matvejs Kadeks. Netika publicēta viņa sagatavotā grāmata „Neorganiskā ķīmija”, kas bija iecerēta divos sējumos. Redakcijā sākās tās kritika, bija pat jāraksta paskaidrojums Latvijas Valsts Universitātes (LVU; tā padomju varas laikā saucās LU) rektoram. Cik tas bija saistīts ar pašu grāmatu, liecina kaut vai A. Ķešāna paskaidrojumā minētais, ka viņam pārmet krievu ķīmiķa D. Mendeļejeva nepopularizēšanu augstskolas telpās [8]. Izvērtējot LVU darbību, jāsecina, ka, mainoties politiskajai situācijai un universitātes vadībai, tika veicināta grāmatu izdošana krievu valodā, popularizējot padomju zinātniekus un viņu sasniegumus [9]. Domājams, ka tas bija psiholoģisks uzbrukums A. Ķešānam par viņa „grēkiem” – profesors darbojās latviešu studentu korporācijā „Talavija”, viņa dēļ bija iesaukts Latviešu leģionā un iespējams arī, ka bija zināms par viņa parakstu zem LCP memoranda. Pamatīga profesora pāraudzināšana tika veikta 1947. gadā, kad padomju filosofis Ernsts Karpovics (1892–1976), kas, starp citu, bija studējis Rīgas Politehniskajā institūtā ķīmiju (1913–1916) publicēja laikrakstā „Padomju Latvijas Boļševiks” rakstu „Ko māca profesors Ķešāns”. Filosofis Karpovics norādīja, ka profesors Ķešāns „sludina, ka „Ostvalda laikmets vēl ir nākotnē”, un

visvisādi cildina ideālistisko pasaules izpratni” [10]. Te jāpaskaidro, ka fizikālķīmiķis un filozofs Vilhelms Ostvalds (1853–1932) ir dzimis Rīgā un Rīgas Politehnikumā dažus gadus (1881–1887) strādāja par profesoru, un ir vienīgais Nobela prēmijas laureāts no Baltijas valstīm. Lai gan A. Ķešāns personīgi nebija studējis pie Ostvalda, izcilo Rīgas ķīmiķi slavīnāja un slavina paaudžu paudzēs joprojām. Bez tam E. Karpovics krasi nosodīja profesoru Ķešānu par mēģinājumu „noliegt D. I. Mendeļejeva nozīmi ķīmisko elementu periodiskā likuma atklāšanā” un vēl dažos citos „grēkos”. Pēc tam apvainojumi mitējās un profesors A. Ķešāns varēja turpināt darbu augstskolā un savus pētījumus ķīmijā.

RPI Ķīmijas nodaļas absolventi Roberts Kleins (1887–1965), Roberts Purs (1886–1960) un Spricis Paegle (1876–1962), Tirdzniecības nodaļas absolvents Hermanis Mielēns (1892–1972), Lauksaimniecības nodaļas absolvents Viļums Skubiņš (1876–1951) un Mehānikas nodaļas absolvents Arturs Ozols (1890–1969) pildījuši dažādus amatus. Roberts Kleins strādāja ķīmiskajā rūpniecībā, Roberts Purs ilgu gadus (1924–1940) bija Valsts kontroles kolēģijas loceklis, Hermanis Mielēns bija Rīgas pilsētas padomnieks, agronoms Viļums Skubiņš bija arī sabiedriska darbinieks, kas dažādi veicināja lauksaimniecības attīstību, Arturs Ozols pazīstams kā Jūrniecības departamenta vadītājs, bet Spricis Paegle, latviešu skolotāja un rakstnieka Leona Paegles brālis, ilgu gadus darbojās Latvijas Sarkanajā Krustā – bijis valdes loceklis (1921–1940), priekšnieka vietnieks (1930–1940), dibinājis šīs organizācijas žēlsirdīgo māsu skolu (1920) [11].

Nav šaubu, ka LCP memoranda parakstītāji bija nacionāli noskaņoti. Par savu darbību dažādos amatos ne viens vien no viņiem bija saņēmis dažādas atzinības, tostarp valsts apbalvojumu – Triju Zvaigžņu ordeni. To saņēma Jānis Vārsbergs, Maksis Eglītis, Eižens Laube, Spricis Paegle un citi „politehniķi”, memoranda parakstītāji. Latvijas Republikas pasludināšanas aktā 1918. gada 18. novembrī piedalījās Jānis Vārsbergs un Spricis Paegle, Maksis Eglītis un citi iesaistījās Latvijas Brīvības cīņās, un šādus patriotisma piemērus varētu minēt par katru no memoranda parakstītājiem. Latvijas Pagaidu valdības pirmā Ministru kabineta tirdzniecības un rūpniecības ministrs (1918–1919) Spricis Paegle, apsveikdams 1918. gadā neatkarīgo Latvijas valsti, norādīja uz saviem un citu pilsoņu pienākumiem – „Ja es šē runāju par latvju gribu, tad domāju un atzīstu tikai tādu gribu, kura sev prot vilkt robežas. Kad es tālāk runāju par latvju gribu, tad es domāju to tikai tādu, kura gan prasa pēc tiesībām, bet kura arī reizē saprot, ka tiesības uzliek pienākumus” [12]. Bez tam Spricis Paegle ir grāmatas „Kā Latvijas valsts tapa” (1923) autors, kas piedzīvojusi atkārtotu izdošanu 1939. un 1985. gadā. RPI absolventi jau studiju gados iestājās latviešu studentu korporācijās „Selonija” (S. Paegle, H. Mielēns u.c.) un „Talavija” (M. Eglītis, J. Vārsbergs u.c.), kas bija nacionālas un Latvijas Republiku atbalstošas organizācijas.

Zem LCP memoranda parakstījās 14 personas, kas bija studējušas RPI, taču dažādu iemeslu dēļ diplomu nebija saņēmušas. Dažiem studijas pārtrauca Pirmais pasaules karš, vēl citi bija par jaunu, lai augstskolu absolvētu līdz tās

slēgšanai un iekļaušanai LU sastāvā. Inženieris mehāniķis Jānis Asars (1895–1978) un inženieris Jānis Celms (1895–1960) beidza LU un strādāja tajā par mācībspēkiem līdz 1944. gadam, tad devās trimdā un Latvijā vairs neatgriezās. Trimdā devās arī mežkopis Rūdolfs Markus (1895–1984), kas pēc LU absolvēšanas strādāja tajā par mācībspēku, bet 1939. gadā pārgāja uz Jelgavas Lauksaimniecības akadēmiju. Latvijā palika tautsaimnieks, LU mācībspēks (1924–1952) Eduards Šīrons (1893–1964), kas darbojās LPSR ZA Terminoloģijas komisijā, kā arī būvinženieris Vilis Skārds (1894–1980), kas ilgus gadus strādāja universitātē (1922–1952), bet pēc tam līdz 1974. gadam bija mācībspēks Latvijas Lauksaimniecības akadēmijā – tā 1944. gadā tika pārdēvēta Jelgavas Lauksaimniecības akadēmija [5], tagadējā Latvijas Lauksaimniecības Universitāte. Diemžēl emigrēt neizdevās arī inženierim tehnologam Gustavam Vanagam (1891–1965), viņš 1945. gadā atgriezās no padomju armijas ieņemtajiem Rietumiem Rīgā. Viņš no 1921. līdz 1958. gadam pedagoģisko un zinātnisko darbu veica universitātē un turpināja atjaunotajā RPI (1958–1965). Bez tam viņš strādāja arī Latvijas PSR ZA (1946–1965) un divas reizes kļuva par Latvijas PSR Valsts prēmijas laureātu (1959, 1965), kā arī Latvijas PSR Nopelniem bagāto zinātnes un tehnikas darbinieku. Ķīmiķis Gustavs Vanags bija starptautiski pazīstams zinātnieks, kuram ir ap 150 darba turpinātāju, kā arī ap 10 Latvijas Zinātņu akadēmijas locekļu [13]. Ja būtu nominācija par Latvijas zinātnieku ar vislielāko skolnieku skaitu, tad viņš būtu pirmo skaitā...

Ķīmijas nodaļas students Roberts Ivanovs (1883–1954), būdams 1905. gada revolūcijas dalībnieks, pārtrauca studijas un 1906. gadā emigrēja uz Šveici, kur 1912. gadā absolvēja Cīrihes Universitātes Tautsaimniecības fakultāti. Latvijā R. Ivanovs atgriezās 1918. gadā un bijis I Saeimas deputāts, Valsts kontrolieris, bet 1940. gadā ar viltotiem dokumentiem slēpies laukos un izvairījies no apcietināšanas. Pēc Otrā pasaules kara atkal slēpies un, pateicoties pazīstamam ārstam, pelnījis iztiku kā sanitārs Paula Stradiņa slimnīcas morgā [11]. Apbedīts Meža kapos Rīgā inkognito, un ilgus gadus plašākai sabiedrībai un padomju iestādēm par viņu nekādu ziņu nebija.

Visai dažādas ir vēl vairāku memoranda parakstītāju biogrāfijas. Lauksaimnieki Pēteris Delle (1877–1946) un Pāvils Kvelde (līdz 1940. g. – Kreišmanis; 1885–1963) RPI studēja 20. gs. sākumā un augstāko lauksaimniecisko izglītību ieguva Maskavā. Abi strādāja par mācībspēkiem Latvijas Universitātē un Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijā. Profesors Pāvils Kvelde bija JLA rektors (1939–1940, 1941–1944) un vadīja Latvijas Agronomu biedrību [5]. Jāmin, ka Pāvils Kvelde (toreiz Kreišmanis) 1908. gadā no Rīgas Politehniskā institūta tika izslēgts par piedalīšanos studentu nelegālā sapulcē [11]. Trimdā devās arhitekts Eduards Grosbergs (1892–1970), kas RPI iesāktās studijas pabeidza LU, kā arī rūpnieks Artūrs Laiviņš (1893–1949), kas RPI studēja ķīmiju. Ārsts Egons Dārziņš (1894–1966) sāka studēt ķīmiju, bet Pirmā pasaules kara laikā viņš nonāca Pēterburgā, kur studēja dabaszinātnes, vēlāk tika mobilizēts Krievijas armijā. Pēc kara pabeidza studijas LU un kļuva par ārstu, kā arī LU Medicīnas fakultātes mācībspēku, miris

emigrācijā ASV [11]. Kurzemnieks Jānis Laukevics (1895–1953) uzsāka studijas RPI Lauksaimniecības nodaļā, tās turpināja LU un diplomu saņēma tikai 1931. gadā, jo, kā daudzi viņa vienaudži, līdzās studijām strādāja. Jānis Laukevics, kurš reģistrēts visos RPI dokumentos kā Žanis [14], strādāja Latvijas Valsts kontrolē, bija tās kolēģijas loceklis (1924–1940). Viņa dēls, LVU Ķīmijas fakultātes 1951. gada absolvents Jānis Laukevics ir pazīstamais inženieris-tehnologs, Latvijas PSR Nopelniem bagātais izgudrotājs, piedalījies lizīna un premiksu ražošanas organizēšanā un tehnoloģiju izstrādē.

Vairāk nekā puse no kādreizējiem RPI studentiem un absolventiem memoranda parakstītajiem emigrēja, bet Latvijā palikušie netika izsūtīti uz Sibīriju vai ieslodzīti cietumā. Rīgas Tehniskās universitātes goda biedrs, akademiķis J. Stradiņš pamato Latvijā palikušās inteliģences, tostarp inženieru, iesaistīšanu zinātnē un par augstskolu pedagogiem ar Padomju Savienības ieinteresētību gūt izcilus panākumus. Tādēļ pētniecības attīstība pēc Otrā pasaules kara tika visādi veicināta un, piemēram, LCP memoranda parakstītāji, LU ķīmijas profesori A. Ķešāns, G. Vanags, A. Ieviņš savu darbību pēc 1945. gada varēja izvērst, gūstot nozīmīgus panākumus zinātnē un izveidojot savas zinātniskās skolas [7]. Turklāt ne A. Ķešāns, ne G. Vanags nebija komunisma ideju piekritēji. Tiesa, Augusts Ķešāns nesasniedza tik augstas virsotnes kā G. Vanags ne tikai tāpēc, ka pirmajos pēckara gados pret viņa darbību izturējās ar aizdomām, bet arī tāpēc, ka viņa mūžs bija krietni īsāks un zinātnieks nepiedzīvoja RPI atjaunošanu 1958. gadā.

Atjaunotajā Rīgas Politehniskajā institūtā 1958. gadā līdzās kādreizējam RPI studentam Gustavam Vanagam sāka strādāt Alfrēds Ieviņš (1897–1975) – LU Ķīmijas fakultātes 1924. gada absolvents, kuram bija pedagoģiskā un zinātniskā darba pieredze LU un Latvijas PSR ZA. Izrādās, ka arī A. Ieviņš 1944. gadā līdzās saviem kolēģiem bija parakstījis zem LCP memoranda. Alfrēds Ieviņš RPI ieņēma visai augstus amatus – RPI direktora vietnieks (prorektors) zinātņu darbā (1958–1959), vadīja RPI Neorganiskās un analītiskās ķīmijas katedru (1958–1961) [15]. Jāatzīmē arī, ka atjaunotā RPI profesoru, akademiķu Gustava Vanaga, kā arī Alfrēda Ieviņa un viņa kolēģa LU Mārtiņa Straumaņa vārdā nosauktas Latvijas Zinātņu akadēmijas balvas.

Lai gan par LCP memoranda pastāvēšanu kopš tā uzrakstīšanas un parakstīšanas 1944. gadā nebija šaubu, tā oriģināla nebija, ārzemēs bija dokumenta kopija. Memoranda oriģināls tika atrasts 2001. gadā, veicot remontdarbus Rīgas centrā, Peldu ielā 19. Tas bija paslēpts zem grīdas dēļiem, bet tagad glabājas Latvijas Kara muzejā. Izrādās, ka minētajā namā kādu laiku dzīvojis inženieris Vilhelms Jansons (1896–1978) ar sievu, advokāti un III šķiras Lāčplēša Kara ordeņa kavalieri Valiju Valeriju Veščuni-Jansonu (1903–1990). Inženieris Jansons parakstīja memorandu, un ģimenei bija nodoms doties bēgļu gaitās uz ārzemēm, taču nodoms nerealizējās, un Jansonu turpināja dzīvot Latvijā [16]. Tiesa, ģimenes došanās 1944. gada rudenī uz Kurzemi viesā aizdomas padomju iestāžu darbiniekiem, tāpēc V. Jansonam pie savas 1947. gadā rakstītās autobiogrāfijas nācās rakstīt

paskaidrojumu, ko tad viņš īsti ir darījis pēc došanās no Rīgas uz Kurzemi. Savu autobiogrāfiju Vilhelms Jansons papildināja ar paskaidrojumu, ka viņš no Rīgas tika komandēts darbā uz Ventspili, bet tur darbā neiestājās un dzīvoja uz laukiem. Patiesībā droši vien ģimene gaidīja izdevību emigrēt, tad 1945. gada sākumā, baidoties, ka vācieši var viņu aizsūtīt uz Vāciju, kā arī izmantot viņu kā inženieri kara vajadzībām, V. Jansons darbu specialitātē nemeklēja un sāka strādāt par grāmatvedi tiesā, jo ar vācu okupācijas varu nesaistītu darbu esot bijis grūti atrast [17].

1. att. Inženieris Vilhelms Jansons mūža nogalē.

Kāds tad ir Vilhelma Jansona dzīves gājums, un kāda ir viņa saistība ar RPI? Rīdzinieks Vilhelms Jansons 1936. gadā absolvēja LU ar inženiera elektrotehniķa diplomu un 1938. gadā sāka strādāt Rīgas pilsētas elektrības iestādē. Pēc Otrā pasaules kara, sākot no 1945. gada, V. Jansons strādāja par vecāko inženieri un grupas vadītāju uzņēmumā LATVENERGO. 1947./48. mācību gadā līdztekus inženiera darbam viņš sāka lasīt lekcijas LVU studentiem vispārīgajā elektrotehnikā un turpināja pedagoģisko darbu atjaunotajā RPI. No 1958. līdz 1974. gadam inženieris Jansons strādāja RPI Vispārīgās elektrotehnikas katedrā – sākumā par vecāko pasniedzēju, no 1965. gada – par docentu. Viņš piedalījās katedras laboratoriju pilnveidošanā un modernizācijā, piedalījās divu mācību grāmatu pārtulkošanā no krievu latviešu valodā. Pēc pensionēšanās 1974. gadā ik pa laikam nāca uz katedru aizvietot saslīmušos kolēģus līdz 1977. gada novembrim [18]. 1978. gadā inženieris V. Jansons aizgāja mūžībā un ir apbedīts Lielupes kapos Jūrmalā, jo viņa dzīvesbiedre bija jūrmalniece.

Tāda īsumā ir bijusi memoranda parakstītāju, kopā 30 „politehniķu” darbība. Lai gan 1943. gadā izveidotā Latvijas Centrālā padome objektīvu apstākļu dēļ „nekļuva par visas nacionālās pretošanās centru Latvijā un nevarēja sasniegt iecerēto” [1], tā bija viens no galvenajiem nacionālās pretošanās kustības politiskajiem spēkiem Otrā pasaules kara laikā Latvijā. Un, lai gan LCP memorands nespēja nodrošināt Latvijas kā valsts saglabāšanu pēc Otrā pasaules kara, tā

parakstītāji riskēja ar savām dzīvībām un savu iespēju robežās cīnījās par savu tēvu zemi.

LITERATŪRAS SARAKSTS

- [1] Ērglis Dz. Latvijas Centrālās padomes vēstures nezināmās lappuses. Rīga: Latvijas vēstures institūts, 2003, 20. – 21., 170. lpp.
- [2] Stradiņš J. Totalitāro okupācijas režīmu represijas pret Latvijas zinātni un akadēmiskajām aprindām (1940–1945). Totalitārie okupācijas režīmi Latvijā 1940.–1964. gadā. Latvijas vēsturnieku komisijas 2003. gada pētījumi. Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2004, 147. – 150. lpp.
- [3] No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā. 1940–1986. Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 1999, 734. lpp.
- [4] www.atmuna.unesco.lv/page/memoranda_teksts_tulkojumi [skatīts 02.02.2015]
- [5] Lauksaimniecības augstākā izglītība Latvijā, 1862-1999 : enciklopēdija / red. kol.: Edvīns Bērziņš u. c. Jelgava: LLU, 1999, 373 lpp.
- [6] LVVA 1632.f., 1. apr., 20 102. l. Skolotāja Jāņa Stiprā personāllieta.
- [7] Stradiņš J. Totalitārie okupācijas režīmi pret Latvijas zinātni un akadēmiskajām aprindām (1940–1945). lpra.vip.lv/stradins.htm [skatīts 02.02.2015]
- [8] LVVA 7427. f., 13. apr., 132. l., 23. lp. Augusta Kešāna paskaidrojums LVU rektoram, 1946. g.
- [9] Grosvalds L., Kukurs O. Ķīmijas profesors Augusts Kešāns. RTU zinātniskie raksti. Humanitārās un sociālās zinātnes. Zinātņu un augstskolu vēsture. 2014/23, 24. lp.
- [10] Karpovics E. Ko māca profesors Kešāns. Padomju Latvijas Boļševiks, 1947, Nr. 5, 33. –40. lpp.
- [11] Kvāle I. (sast.). Biogrāfiskā vārdnīca „Ar parakstu par Latviju”: Latvijas Centrālās Padomes Memoranda parakstītāju biogrāfijas. Rīga: Latvijas Kara muzejs, 2014, 56., 66. lpp.
- [12] Šilde Ā. Pirmā Republika. Rīga: Elpa, 1993, 176. lpp.
- [13] Stradiņš J. Profesors Gustavs Vanags un viņa mūža mācības. Gustavs Vanags un organiskā ķīmija Latvijā (J. Stradiņa redakcijā). Rīga: Poligrāfijas infocentrs, 2005, 10.–11. lpp.
- [14] LVVA 7175. f., 1. apr., 1910. l., 92. lp. RPI studentu saraksts, 1912.–1919. g.
- [15] Gudriniece E. (atb. red.). Alfrēds Ieviņš dzīvē un darbā. Rīga: Zinātne, 1979.
- [16] Lāčplēša Kara ordeņa kavalieri: biogrāfiska vārdnīca [red. I. Antēna] ; Latvijas Valsts vēstures arhīvs. Rīga: Latvijas Valsts vēstures arhīvs Jāņa sēta, 1995, 554. lpp.
- [17] RTU arhīvs. Inženiera Vilhelma Jansona personāllieta, 10. lp.
- [18] Nadežņikovs Ņ. Vilhelms Jansons. Ievērojami Latvijas elektroenerģētiķi: dzīve un darbi (I. Staltmaņa redakcijā). 1. daļa. Rīga: LATVENERGO, 1999, 135. lpp.

Ieva Kvāle, Mag. hist., is a Researcher with the Latvian War Museum. Her main academic interests are history of Latvia and WWII.
Address: 20 Smilšu Str., Rīga LV-1050, Latvia
Phone: + 371 28348675
E-mail: ieva.kvale@karamuzejs.lv

Laila Girsova, Mg. soc. sc., was a Lecturer with the Riga Technical University (1989 – 2004). Since 2004, she is an Assistant Professor with the Department of Social Sciences of the Institute of Humanities of the Riga Technical University. Her main academic interests are social psychology, history of psychology, sociology of knowledge.
Address: 1 Kronvalda Str., Rīga LV-1010, Latvia
Phone: +371 29254608
E-mail: laila.girsova@rtu.lv

Alīda Zigmunde, Dr. paed., has been a Specialist with the Museum of Riga Technical University (1989 – 2007) and a Senior Researcher (2007 – 2015). She is currently an Associate Professor with the Department of Social Sciences with the Institute for Humanities of the Riga Technical University. Her main academic interests include history of pedagogy in Europe, history of the institutions of education, of private schools and history of pedagogy of universities.
Address: 14/24 – 309 Āzenes Str., Rīga, LV-1048
Phone: +371 29869642
E-mail: Alida.Zigmunde@rtu.lv

2015/24

Ieva Kvāle, Laila Girsova, Alīda Zigmunde. The Signers of the Memorandum of the Latvian Central Council – Alumni, Students and Teaching Staff of the Riga Polytechnic Institute

On 13 August 1943 the Latvian Central Council (LCC) was founded. The goal of this organization was the renewal of the democratic Republic of Latvia after the end of the occupation by Russia and Germany. It was founded by the biggest pre-war political parties and important personalities of the Latvian society with Professor Konstantīns Čakste heading it. On 17 March 1944 the Memorandum formulated by the LCC was approved and was then signed by 188 representatives of the Latvian intelligentsia. Among those who signed the Memorandum were 30 alumni, students and teaching staff of the Riga Polytechnic Institute.

Иева Квале, Лайла Гирсова, Алида Зигмунде. Лица, подписавшие меморандум Латвийского центрального совета (ЛЦС) – выпускники, студенты и преподаватели Рижского политехнического института

13 августа 1943 года был основан Центральный совет Латвии. Целью организации было восстановление демократического государства Латвии. Его основали представители крупнейших политических партий Латвийской Республики во главе с профессором Константином Чаксте. В свою очередь, 17 марта 1944 года был принят меморандум, составленный ЛЦС, который подписали 188 представителей интеллигенции Латвии. Среди подписавших меморандум было 30 лиц, связанных с Рижским политехническим институтом – выпускники, студенты и преподаватели. Целью статьи является характеристика лиц, связанных с вузом, которые подписали меморандум ЛЦС.